

dal Pertz, che serve per la composizione tipografica, sono riportate le varianti dei diversi codici. V'ha poi una gran quantità di schede, note e riscontri che si riferiscono alla parte da pubblicarsi e che fanno presumere aversi tutti o quasi tutti gli elementi per portare a compimento il lavoro.

COMUNICAZIONI ED APPUNTI

[G. B.] *Il breve della «compagna» del 1157.* — Qualche anno fa, il sig. marchese Filippo Gentile donava alla Biblioteca Civica Berio una raccolta di codici e di pergamene, alcune delle quali hanno non poca importanza per la storia genovese. Degna di nota è, fra queste, una pergamena di grande formato (cm. 66 × 52 1/2, a due colonne), che contiene il giuramento della «Compagna» del 1157.

Il testo fu pubblicato da A. Olivieri negli «Atti della Società Ligure di Storia Patria» (1860, vol. I, pag. 176) con qualche grave errore di lettura.

Siccome l'Olivieri affermava che la pergamena originale esisteva presso la Società stessa, se ne fece presso di quella più volte ricerca, ma invano: sicchè la si credette perduta per presunta incuria della Direzione.

La cosa sta invece diversamente: per cortesia della famiglia Gentile la pergamena era stata bensì provvisoriamente posta a disposizione della Società che voleva farne pubblicazione nei suoi «Atti»; ma più tardi fu richiamata.

Siamo lieti di vederla ora, per la detta donazione, depositata definitivamente nella Civica Biblioteca, dove abbiamo potuto farne una attenta collazione. Ripubblichiamo quindi il prezioso documento, colmando parecchie lacune e scorrezioni del testo dato dall'Olivieri:

In nomine Sanctae et individue Trinitatis et concordiae sempiternae.

A proxima ventura die purificationis Sanctae Mariae. Ego ad honorem Dei iuro compagnam usque ad annos quatuor. In praesenti quidem anno habebō quatuor consules pro communi, et VIII pro placitis, qui publice in parlamento electi fuerint et consulatum iuraverint. Transacto vero hoc anno habebō consules sicut maior pars consulum de communi et de placitis et consiliatorum qui affuerint consilio in numero personarum concordata fuerint de quantitate tem-

porum et consulum et eorum electione. Et quodcumque ipsi electi consules laudaverint aut statuerint secundum quod in eorum brevibus determinatum est de honore dei et ianuensis matris ecclesie, aliarumque ecclesiarum ianuensis civitatis, atque Archiepiscopatus, et de lamentationibus que ante eos venerint observabo et operabor in laude eorum a portu veneris usque ad portum monachi, et a vultabio et a monte alto, et a savignone usque ad mare, et amplius in eorum laude cum domibus turribus, personis, filiis familiis sine fraude et malo ingenio. Et si alicui consulum ianue pro honore dei, aut pro honore ianuensis archiepiscopatus, aut ecclesie vel civitatis, aut pro vindicta vel pro iusticia, quam ipse secundum suum arbitrium bona fide laudet aut faciat guerram, me sciente apparuerit, adiuvabo eum bona fide sine malo ingenio usque ad finem guerrae. Et cum audiero campanam sonantem pro parlamento, vel cintragum clamantem populum per civitatem, si ero in civitate, aut in burgo, aut in castro sive in portu, et usque ad pontem sancti Thomae, et ab illo ponte usque ad terrecium, et inde usque ad castelletum, et a castelletto usque ad fossatum riviturbidi, et ab illo fossato usque in mare sarzani ibo ad illud parlamentum ad complendam laudationem consulum, nisi remanserit licentia consulum de illis consulibus qui fecerint sonare parlamentum, excepto Dei impedimento, aut periculo mortis, vel periculo captionis, aut infirmitatis vel sanguinis minutionis occasione. Si commune alicuius civitatis, vel alicuius loci vel aliquis homo et precipue lavaninus vel aliquis marchionum habuerit publicam guerram vel discordiam ultra .cc. solidos cum communi ianue quamdiu guerra illa fuerit, non dabo ei consilium neque adiutorium ullomodo contra honorem civitatis ianue. De homicidiis palam factis et occultis stabo in laude illorum consulum qui vindictam facere inde debuerint. Quod si aliquis bis vel ter ad faciendum sacramentum compagne specialiter et nominatim publice a consulibus vocatus fuerit, et non fecerit illud in eorum ordinatione infra .xl. dies postquam appellatus fuerit, suam pecuniam me sciente per mare ad mercatum nullomodo portabo, neque navigabo secum ultra portum veneris, neque ultra monachum, nisi in ligno ordinato pro communi ianue. Si vero habuerit homo ille ullam discordiam cum homine huius compagne adiuvabo hominem compagne in laude consulum. Ego non capiam neque capere

faciam ecclesias neque campanile aliquod neque turrem alienam, neque murum neque portam civitatis, neque tures eiusdem muri neque domum infra episcopatum ianuae ad faciendam guerram nisi pro honore huius civitatis. Ego non faciam neque facere faciam specialem et meditativum assaltum alicui homini istius compagne in ianueni portu neque in civitate neque in burgo, neque in castro, neque in littore maris a monasterio Sancti Thomae usque ad Sanctum Stephanum, et usque Sarzanum. Ego non subripiam neque subripere faciam furtive rem alienam in littore maris, neque in portu, neque in civitate, neque in castro, neque in burgo, neque in ecclesiis excepto pondere et mensura quod accidit ex consuetudine negociatorum et exceptis puerilibus furtis a .XII. denariis inferius. Quod si factum fuerit et infra .XXX. dies postquam sciero non emendaverit manifestabo consulibus, vel illi cui factum furtum fuerit. Nec in aliquo predictorum locorum tollam pecuniam que sit valens ultra .XII. denarios alicui homini per violentiam de suis rebus nisi meo homini, et nisi per communem utilitatem aut per licentiam consulum. Lanceas et museracos et sagittas, non detraham neque lanceabo super hominem compagne, et non percutiam eum specialiter et meditative ullo ferro neque macia a flumine bisannii usque ad caput faris, et a carbonaria et a maraxi usque ad mare nisi pro communi utilitate civitatis. Ego per civitatem neque per castrum, neque per purgum, neque pro littore maris, neque per portum, non portabo arma neque portare faciam nec cultellum cum puncta, qui non sit portandus excepto pro communi utilitate au licentia consulum, aut ut exeam foras civitatem aut burgum seu castrum et excepto si assaltus in me factus fuerit aut in eum vel in eos cum quo vel cum quibus fuero tunc non tenebor sacramento quum levare et portare facere possim infra illum assalti impetum. Devastationem aut incendium non faciam neque facere faciam meditative et specialiter ulli homini huius compagne ultra quod sit valens denariorum .XII. per totam istam compagnam in laude consulum. Non dabo neque promittam pecuniam, neque dare vel promittere faciam, neque faciam aliquod servicium sive sacramentum alicui falso testi, nec falsum testem inquiram me sciente. De turribus vero si consules pro aliqua utilitate communis mihi quesierint, in laude ipsorum stabo. Ammodo non dabo consilium neque adiutorium alicui persone que

criminata fuerit de communi re contra sententiam consulum postquam consules sententiam inde datam habuerint nisi ratiocinando. Compagniam de pecunia non faciam cum aliquo habitante ultra vultabium et savignonem, et montem altum, neque ultra varaginem, nec ullo modo fraudulenter emam vel campio accipiam in civitate ista merces alicuius extranei ut ipse vel easdem postea alicubi recuperare, vel aurum vel aliquid aliud inde accipere debeat. Ego fraudulenter non dabo servitium pro iudicando placito alicui habitanti hanc civitatem ianue, nec ab aliquo illorum pro eo iudicando aliquid sub fraude accipiam. Si consules vel consul de placitis, aut arbitri seu arbiter quesierint vel quesierint mihi consilium, sub sacramenti debito de aliquo placito quod debeant iudicare per bonam fidem sine fraude et malo ingenio dabo eis consilium inde secundum quod melius cognovero esse rationabile, nisi eorum vel eius licentia remanserit. Et si consul vel consules de communi quesierint vel quesierint mihi consilium de communibus rebus nostrae civitatis dabo ei vel eis consilium inde secundum quod melius cognovero, ad proficuum et honorem nostrae civitatis, nisi eorum vel eius licentia remanserit. Et si quesierint mihi consilium de placito quod iudicare debeant, dabo eis inde consilium quod melius cognovero esse rationabile, nisi eorum licentia remanserit. Ego per totam istam compagniam non faciam ullam conspiracyem neque coniurationem neque rassam per sacramentum, vel per fidem promissam, nec per obligationem ullam, nec dabo alicui consilium vel auxilium quod faciat, de communi videlicet compagna facienda aut non, neque de habendis consulibus vel consule aut non, nec quod aliquis civis habeat aliquod commune officium vel non, neque de collecta facienda aut non, sive specialiter de aliis communibus negociis nostre civitatis, nisi secundum quod maior pars consulum qui tunc fuerint cum maiori parte consiliatorum in numero personarum se concordata fuerit. Et si quis erit contrarius de collecta facienda consulibus, et ipsi quesierint mihi inde consilium vel auxilium, dabo eis bona fide. Ego me sciente non adducam extraneos mercatores per mare, neque res eorum que sint contrarie nostris mercibus ab arno usque ianuam, nisi sint pisani et res illorum, neque a capite libero usque ianuam qui adducant res ex terris sarracenorum que nostris mercibus sint contrariae et nisi sint res illorum hominum qui habi-

tent a portu veneris usque vigintimilium, neque accipiam de rebus eorum extraneorum mercatorum in extraneis terris pro eo quod debeam ei dare ianue precium exceptis pannis, et ramo, et stagno, et ferro, et corallo, et his similia quae non sunt nostris contraria, neque pcrtabo per mare de rebus eorum neque in ianua accipiam ad proficuum de mari. Ego non ero in consilio neque in facto, ut forici mercatores faciant mercatum cum aliis foricis mercatoribus in civitate ianua, neque in burgo, neque in castro, exceptis guarnimentis, et vianda, et equitaturis, vel aliis animalibus, quod si cognovero esse factum manifestabo per me vel per alium consulibus communis per totum illum diem si potero, nisi oblivione remanserit. Neque faciam cum foricis mercatoribus mercatum pro aliis foricis mercatoribus in ianua, exceptis guarnimentis et vianda et equitaturis. Neque de rebus eorum foricorum in illo mercato dabo, excepto mercato quod per me aut per nostratem faciam sicut est consuetudo de rebus hominum huius terre facere mercatum, et postea vendere alienis mercatoribus. De rebus vero que pertinent consulibus de comuni ero districtus stare in laude ipsorum. De illis quoque que pertinent consulibus de placitis ero districtus stare in laude ipsorum sicut determinatum est in brevi consulatus eorum. Et si in exercitu ivero tenebor sacramento compagne consulibus qui in exercitu fuerint sicut teneor in civitate ianua.

« Ego per totam istam compagnam specialiter et nominatim nonconsiliabor cum aliqua persona ut ego aut alter sim vel sit consul, nec elector consulum neque electorum, excepto si publice a consulibus in aliqua predictarum electionum vocatus fuero, tunc non tenebor sacramento qum bene cum sociis meis palam mihi datis, inde possim loqui et operari. Si fuero consul de communi ego mittam filium Philippi de Lamberto in consilium ut sit unus de consiliatoribus ianue si ipse fuerit in ianua et consiliator esse voluerit. Et si teneor aliquo sacramento quo non possim omnibus ianuensibus illis qui fuerint de compagna iusticiam complere et honorem ac utilitatem totius communis ianuae operari et si sum vassallus alicuius persone contra quam esse honorem comunis ianue non exceptavi, per totam istam compagnam non ero consul neque consiliator. Si fuero consul ego non faciam aliquem notarium nec illud officium alicui tollam, nec emancipabo

aliquem, nec etatem dabo alicui sine auctoritate Philippi de Lamberto sicut scriptum est in brevibus consulum. Et si consul de communi licentia maioris partis consiliatorum qui fuerint ad consilium per totam istam compagnam aliquid addiderint vel minuerint in brevi compagne, prout addiderint vel minuerint sacramento tenebor observare. De omnibus illis placitis de quibus fui arbiter in duobus preteritis annis postquam arbitri fuerint constituti in ista civitate et de quibus sententiam non dedi, tenebor sacramento dicere et laudare iusticiam, sicut in preterito anno scriptum erat in brevi compagne. Si due partes elegerint me arbitrum de aliquo placito et ego illud placitum suscepero ad iudicandum, bona fide et sine fraude dicam inde iusticiam, nisi licentia utriusque partis.

« In civitate ista causa revendendi non emam pannos laneos nisi ad cannae mensuram. Ego non depredabor nec ero in consilio aut in facto quod aliquis depredetur aliquam personam de ianuensi iurisdictione euntem vel redeuntem per mare et si quis hoc fecerit, postquam inde convictus fuerit, et consules inde sententiam dederint, nullo modo dabo ei scieret auxilium vel consilium contra sententiam consulum. Si coactus sacramento emi vel dehinc emero aliquam terram vel domum que sit citra roboretum et gestam et iugum, non vendam eam fraudulenter ut dimittam habitationem huius civitatis. Ego iudex habitator huius civitatis ianue, si persona que habitet in ista civitate, vel in burgo, vel in castro quesierit mihi consilium de aliquo placito non consiliabor ei inde mittere in placitum nisi videatur mihi ex verbis eius quod rationem habeat, et si mihi ex verbis eius visum fuerit quod rationem habeat consiliabor ei intrare inde in placitum, et pro dando consilio consulibus vel arbitris de sententia alicuius placiti non accipiam precium neque servicium. Pro expensis quas consules comunis ianue consilio maioris partis consiliatorum facient in meliorando portu et muranda civitate tenebor isto sacramento dare eis in eorum laude tantum quantum debebo dare per rationem illarum expensarum. Si fuero advocator de aliqua contentione quam habeat aliqua persona que habitet a Roboreto usque ad gestam et a iugo usque ad mare bona fide racionabiliter eam placitabo et adiuvabo. Contra ius tamen sciens infra iurisdictionem consulum de placitis nemini patrocinarbor nisi usus contrarius sit

vel partes ambe de foris sint, vel nisi habitanti infra predictam iurisdictionem contra extraneum patrocinium prestem, et de placito, c. lib. vel quod sit, supra centum lib. quod habeat aliqua persona que habitet intra predictos terminos non dabo alicui singulari persone neque recipiam per me vel per alium pro illo placito disputando ultra solidos xxx[III] (1) et denarios IIII. Et si placitum fuerit infra .C. libras usque in viginti non dabo inde neque accipiam per me neque per aliam personam ultra, IIII denarios per libram. Et si placitum fuerit infra .XX. libras non dabo neque accipiam inde ultra solidos .V. Et non accipiam nec dabo aliquo modo pro aliquo de supradictis placitando aliquod donum per me vel per aliam personam nisi ut predictum est. Et quotcumque questiones in aliquo de supra dictis placitis emergant vel appareant, non dabo inde nec accipiam per me vel per aliam personam plusquam de una questione dare vel accipere debeo. Et si habuero precium vel pignus pro aliquo de supradictis placitis quod placitare debeam, et antequam finiatur ivero ultra portum veneris vel ultra Albinganum, aut ultra gavi. dabo ei pro quo placitare debuero alium advocatorem pro me in sua voluntate, vel reddam ei aut suo certo misso pignus aut precium quod habuero inde nisi licentia illius remanserit. Et si accepero ab aliqua persona pignus vel precium pro aliquo placito quod placitare debeam et inde non placitavero reddam ei pignus vel precium [pro] quo placito vel placitis pro quo vel pro quibus non debeo ire vel alium mecum ducere ad placitandum ultra predictos terminos, vel quod habe... (2) que habitet intra predictos terminos. De aliis vero liceat mihi dare vel accipere secundum quod pactum fuero. Et si iudicem ext[raneum vel indi]ces, de foris duxero vel ducere fecero non tenebor isto sacramento quum possim dare ei vel eis secundum quod cum illo vel illis pactum fecero, de illo u... acito vel placitis pro quo vel pro quibus specialiter et nominatim venerint. De aliis vero placitis non dabo plus quam supra determinat[um est]. Si de aliqua re que non possit extimari, ut est libertas ususfructus et similia que placitare debeam, aliqua dubietas emerit quantum ad sa.... in arbitrio maioris

(1) Il III è soprascritto.

(2) In questo luogo la pergamena ha una lacerazione in senso trasversale da sinistra a destra di 5 cm. di altezza. La larghezza massima è però di un solo centimetro.

partis consulum, vel illorum ante quos placitum erit dare et recipere possim. De hominibus qui habitant ultra predictos [ter]minos poterò accipere secundum quod cum eis concordatus fuero. Si racionabiliter probatum fuerit quod aliquis nostrorum consulum habeat factum contra sacramentum consulatus deponatur et alius ponatur loco eius, et nullo modo illi debiti simus .§. Ego non ero contrarius consulibus volentibus facere collectam super revenderolis et ceteris similibus prout in brevi eorum scriptum est. Ego non faciam neque facere faciam galeam neque sagitteam neque carracam et postremo nullum lignum cursale nisi pro communi utilitate a barchillona usque pisas, nec armabo galeam neque armari faciam, nec ulli hoc facere volenti pecuniam prestabo neque consilium neque auxilium ex hoc alicui dabo, excepto per licentiam maioris partis consulum de communi qui tunc fuerint, excepto navarro quem deierare non costringimus. Ego parmenterius non faciam neque fieri permittam ullam fraudem vel lesionem in opere alicuius cui operari debeam. Si discordiam habuero cum homine de ianuensi compagna ego non ducam neque ducere faciam nec tenebo soldaderios nisi licentia maioris partis consulum de communi. Ego posquam rediero ex aliquo itinere antequam lignum exhonerem ponam nummos vel pignus in potestatem custodientis portum, vel nautae sive nautarum meorum secundum quod usus et consuetudo itineris exigerit, et ego nauta vel nautae accipiam vel accipiemus pignus vel nummos ab unoquoque secundum quod similiter usus itineris exposcit, et hoc similiter ponam in potestate eius cui portus cura commissa fuerit. Ego nullomodo infra iurisdictionem huius civitatis emam vel vendam alicui de eadem iurisdictione singularem cebellinum ultra quantitatem sol. XL remota omni adiuncti occasione neque uxori meae neque filiis, postremo nulli de familia mea permittam orlum deferre ultra predictam quantitatem, his exceptis qui nunc facti sint, vel qui ab aliquo in legatione proficiscente in futuro fient. Si quis vero alias curiam pape vel regis vel imperatoris adire voluerit, ultra predictam quantitatem orlum licentia consulum deferre possit. Ego observabo conventum imperatoris sicuti consules fecerunt cum demetrio macropolitae legato imperatoris, et si fuero emendator brevium non auferam istud capitulum de brevi compagne.

Haec omnia que superius scripta sunt observabo et operabor bona

fide sine fraude et malo ingenio in laude consulum salvo nostro usu nisi quantum remanserit iusto dei impedimento, vel oblivione, aut licentia consulum.

M. CLVII. Indic. quarta.

*
* *

P. Maroncelli a Genova. — Dal Codice della Beriana D.^{bis}, 2, 5, 20, che contiene una preziosa raccolta di lettere autografe dirette al celebre maestro Angelo Mariani, togliamo questo biglietto del Maroncelli, che crediamo fin qui inedito.

Carissimo Mariani,

Nizza, li 30 Agosto 1832.

Prima di partire fui a casa tua per salutarti, e per darti la ricetta che ti avevo promessa. Più tardi infastidito dalle noie che precedono una partenza, mi uscì di mente la prescrizione delle pillole, e vengo con questa a rimediare alla mia dimenticanza e nello stesso tempo a dirti addio prima di lasciare la terra italiana.

Voglio anche dirti che sono stato contentissimo di aver fatta la tua conoscenza e che mi è stato molto caro di riconoscere in te uno dei degni figli della nostra cara e disprezzata patria.

Se io valessi mai a poter fare qualche cosa che potesse essere di tuo gradimento e di tua utilità puoi esser certo che farò sempre ogni cosa con molto mio piacere e se avrò tue nuove mi saranno sempre carissime.

Attendi a star sano, e continua a meritarti la lode che hai sin d'ora saputo guadagnare così onorevolmente. Salutami gli amici che sono costì ed ama il tuo

Aff.^{mo} amico

P. MARONCELLI.

*
* *

Sul cognome Cybo. — Anche il Giscardi dedica non poche linee all'etimologia di questo celebre casato genovese. Al nostro buon amico cav. L. A. Cervetto (al quale auguriamo tanta vita che gli basti a portare alla lettera Z, la sua interessante serie di appunti sulle *Famiglie liguri*) segnaliamo questi curiosi distici composti da uno che si dichiara « Gesuita più che nonagenario, indignato per l'errore del volgo che vedeva in quel nome